

*Дейнега М.А., кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
аграрного, земельного та екологічного права
ім. академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

ЕКОЛОГІЧНИЙ РИЗИК В АГРОМЕЛІОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Меліорація земель сільськогосподарського призначення – це комплекс заходів, спрямованих на поліпшення властивостей ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості, забезпечення їх стійкості до несприятливих природних умов і антропогенних факторів. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» від 17 вересня 1996 р. № 1147 меліоративні заходи було віднесено до природоохоронних заходів. Чинний Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. меліорацію земель включив до змісту охорони земель, а Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р. – до системи заходів у галузі охорони земель. Отже, меліорація земель сільськогосподарського призначення входить до системи природоохоронних заходів, що закріплено законодавством України.

Поряд з цим, меліорація залишається чи не найбільшою екологічною проблемою у сільському господарстві. Оскільки необґрунтовані меліоративні заходи, спрямовані на приведення земель сільськогосподарського призначення у придатний для успішного вирощування сільськогосподарських культур стан та отримання за рахунок цього високих врожаїв, можуть докорінно порушувати сталі у навколишньому природному середовищі взаємозв'язки та рівновагу, тим самим завдати неабиякої шкоди довкіллю і здоров'ю людей. Постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» від 27 липня 1995 р. № 554, більшість видів меліорації земель сільськогосподарського призначення віднесено до діяльності, що становить підвищену екологічну небезпеку.

Отже, меліорація земель є природоохоронним заходом й одночасно екологічно небезпечними. Тому доцільно розглядати агроеліоративні відносини з точки зору концепції допустимого екологічного ризику [1, 3], оскільки екологічний ризик є істотною ознакою екологічно небезпечної діяльності, у зв'язку з тим, що відбиває її об'єктивну сутність – вірогідність настання небезпеки.

За характером свого походження екологічний ризик є віддзеркаленням об'єктивно здійснюваної екологічно ризикованої діяльності, що продукує доцільність відповідного режиму правового забезпечення у чинному законодавстві. Правове закріплення екологічного ризику створює нові правила поведінки для відповідного кола осіб, діяльність яких підпадає під ознаку екологічно небезпечної (ризикованої) та обумовлює виникнення певних обов'язків, а стосовно держави висуває додаткову вимогу щодо створення умов безпечного природного довкілля. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність піддавати такі види діяльності особливому корегуванню шляхом здійснення обов'язкової екологічної експертизи, проведення екологічного ліцензування, тобто шляхом надання спеціального дозволу на провадження їх відповідним суб'єктами з метою визначення та оцінювання ступеня екологічного ризику та здійснення системи заходів щодо гарантування їх екологічної безпеки [2, с. 43].

Закон України «Про меліорацію земель» від 14 січня 2000 р. (далі – Закон) закріплює перелік екологічних вимог, дотримання яких є обов'язковим під час проведення меліорації земель сільськогосподарського призначення. Це, зокрема: раціональне використання земельних, водних, лісових та мінерально-сировинних ресурсів; захист земель від деградації, вітрової і водної ерозії; охорона ґрунтів від виснаження, засолення, заболочення, насичення шкідливими речовинами, погіршення властивостей; охорона поверхневих і підземних вод від забруднення та виснаження; запобігання негативному впливу меліоративних заходів на рослинний і тваринний світ тощо.

Також Законом передбачено, що під час проектування та проведення меліоративних заходів підлягають охороні компоненти навколишнього

природного середовища, що знаходяться у межах меліоративних систем і на прилеглих землях та у можливих зонах впливу, – ґрунти і надра, поверхневі та підземні води, атмосферне повітря, рослинний і тваринний світ, рибні запаси, природні ландшафти, природно-заповідний фонд України, водно-болотні угіддя міжнародного значення, а також інші території, що підлягають особливій охороні.

Проектна документація на проведення меліорації земель сільськогосподарського призначення, у відповідності зі ст. 31 Закону, має містити матеріали оцінки впливу на навколишнє природне середовище і довідку про екологічні наслідки запроектованої діяльності, відповідно до вимог Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. та «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 р. Проектні рішення повинні забезпечувати оптимально збалансоване врахування раціонального використання природних ресурсів і ефективної охорони навколишнього природного середовища. Експлуатація меліоративних систем має проводитися з урахуванням оптимального водного та повітряного режиму ґрунтів, створенням умов для високоефективного та екологічно безпечного використання земель.

Для окремих видів меліоративних заходів передбачені додаткові вимоги. Так, здійснення гідротехнічної меліорації земель сільськогосподарського призначення передбачає будівництво гідротехнічних споруд. Відповідно до п. 15 постанови Кабінету Міністрів України «Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку», будівництво гідротехнічних споруд належить до екологічно небезпечних видів діяльності і може здійснюватися виключно за умови попереднього позитивного висновку державної екологічної експертизи. Крім того, ДБН В.2.4-1-99 «Меліоративні системи та споруди», затверджених наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 25 червня 1999 р. № 153, передбачено, що гідротехнічні споруди повинні проектуватися у комплексі із заходами щодо охорони навколишнього природного середовища. Також

чинним законодавством України встановлено, що під час проведення зрошення як одного з найбільш застосовуваних видів гідротехнічної меліорації земель сільськогосподарського призначення, повинна проводитися оцінка якості зрошувальної води за агрономічними та екологічними критеріями, відповідно до ДСТУ 2730-94 «Якість природної води для зрошення. Агрономічні критерії», затвердженого наказом Держстандарту України від 27 липня 1994 р. № 194, та ВНД 33-5.5-02-97 «Якість води для зрошення. Екологічні критерії», затвердженого наказом Держводгоспу України від 22 грудня 1997 р. № 115. У зв'язку з цим, гідромеліоративні заходи мають проводитися з обов'язковим дотриманням екологічних вимог, раціонального використання природних ресурсів, передбачати захист земель та охорону ґрунтів.

Особливу увагу законодавець приділяє й хімічній меліорації земель сільськогосподарського призначення, оскільки надмірне і неправильне застосування хімічних меліорантів негативно впливає на стан навколишнього природного середовища, створює загрозу для здоров'я людини. Відповідно до ДСТУ 4768:2007 «Якість ґрунту. Порядок проведення робіт з хімічної меліорації кислих ґрунтів», затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28 квітня 2007 р. № 95, проектно-кошторисна документація на проведення хімічної меліорації земель сільськогосподарського призначення, що розробляється, найчастіше, центрами охорони родючості ґрунтів та якості продукції, має містити інформацію про відповідність застосування хімічних меліорантів вимогам чинних стандартів; відповідність місця внесення меліорантів у сівозмінах агротехнічним вимогам; рівномірність розсівання меліорантів по поверхні ґрунту; відповідність фактичної дози внесених меліорантів рекомендованій тощо. Згідно ст. 12 Закону України «Про пестициди і агрохімікати» від 2 березня 1995 р. застосування хімічних меліорантів здійснюється відповідно до регламентів, встановлених для певної ґрунтово-кліматичної зони, з урахуванням попереднього агрохімічного обстеження ґрунтів, даних агрохімічного паспорта земельної ділянки і стану посівів, діагностики мінерального живлення рослин, прогнозу розвитку

шкідників і хвороб. Отже, при проведенні агрохімічних меліоративних заходів актуальною залишається проблема охорони родючості ґрунтів. У зв'язку з цим, проведення хімічної меліорації має бути екологічно обґрунтованим заходом, без створення негативного впливу на навколишнє природне середовище, із застосуванням науково обґрунтованих, екологічно безпечних, ресурсозберігаючих технологій.

Аналіз агроеліоративних правовідносин дозволяє констатувати, що основні види меліоративних заходів характеризуються наявністю екологічного ризику, а тому підлягають посиленому спеціальному регулюванню. Екологічний ризик, що виникає під час здійснення меліорації земель сільськогосподарського призначення, має бути допустимим, прийнятним, до певної міри дозованим, регульованим, має забезпечувати будь-яку можливість відвернення заподіяння шкоди. Це спонукає державу до створення системи нормативно-правового забезпечення здійснення заходів щодо попередження негативних наслідків від екологічно небезпечної діяльності, запровадження системи державного контролю за дотриманням вимог законодавства про екологічну безпеку, а також застосування засобів юридичної відповідальності до осіб, винних у порушенні вимог щодо попередження прояву екологічного ризику під час здійснення меліоративних заходів.

Список літератури:

1. Андрейцев В.І. Екологічний ризик у системі правовідносин екологічної безпеки: проблеми практичної теорії / В.І. Андрейцев // Право України. – 1999. – № 1. – С. 62–69.
2. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки : Навч. та наук.-практ. посіб. / В.І. Андрейцев. – К. : Знання-Прес, 2002. – 328 с.
3. Фролов М.О. Правові аспекти екологічного ризику : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / М.О. Фролов. – К., 2001. – 20 с.